

NAGY LÁSZLÓ CÍMADÁSA KORAI KÖLTÉSZETÉBEN*

(Részlet egy nagyobb tanulmányból)

ABSTRACT: (*The titles in Nagy László's earlier poems*) This paper, as a part of a more detailed study, examines the titles of Nagy László's earlier poems. It is a summary of 182 titles according to their themes, grammatical structures and connections with the poems themselves. Though the titles of his earlier poems are not so varying as those of the following, they deserve special attention. They show us how Nagy László got to the mythological visions during the years.

Nagy László 1943-tól, középiskolás korától írta verseit. Első kötetével azonban csak 1949-ben jelentkezett. Címe: *Tűnj el, fájás*. A második kötet, a *A tűzér és rozs*, 1951-ben látott napvilágot. *A nap jegyese* pedig 1954-ben.

A jóhiszemű, fiatal költő versein természetesen nyomot hagytak a korszak torzulásai. Ám a válságok és meghasonlások után szembe tudott nézni pályája kezdeti szakaszával, s egy szuverén, hallatlanul gazdag költői világot teremtett. Mindezt az 1957-ben megjelenő *Deres majális* jelzi leginkább. Ebben az 1944--56 között írott verseit gyűjtötte egybe időrendi sorrendben. Az első két kötetből kb. félszázat elhagyott, néhányat pedig átdolgozott. A kötethez fűzött utószóban így vall erről:

"Tizenhárom esztendő verseit gyűjtöttem össze e kötetbe. A *Galambcsőrök*, *Az angyal és a kutyák* című ciklusok versei, kevés kivétellel, most jelennek meg először. Ennek két oka van. Első kötetem összeállításakor, 1949-ben, a költészetről alkotott fölfogásom s valamiféle szégyenérzet zárta el javarészüket a megjelenéstől. A másik ok: a kézírásos füzeteim néhány darabja már jóval előbb eltűnt a különböző kollégiumi szállásokon. Írásaim többsége szerencsére ismét visszakerült hozzám. A verseken itt-ott vigyázva javítottam. Néhol szócserekkal, új címekkel, strófák elhagyásával segítettam rajtuk. A

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság Heves megyei csoportjának felolvasósülésén 1992. június 8-án. A szerk.

javítások tartalmi és formai, ritmusbeli lényegüket nem érintik. E könyvben közölt verseket vallom enyéimnek. Szövegük végérvényes. (Nagy László: Adok nektek aranyvesszőt, Magvető Kiadó, Bp., 1979. 53.)

A dolgozat témájának alapjául tehát ez a szigorú költői válogatás szolgált: *Galambcsőrök* (1944--45), *Az angyal és kutyák* (1944--46), *Májusfák* (1947--52), s mivel *A nap jegyese* (1954) című kötettel a címadás szempontjából a fenti három sok hasonlóságot mutat, együtt vizsgálom mind a négyet, összesen 182 vers címét. Forrásként az 1975-ben, a költő születésének 50. évfordulójára megjelent *Versek és versfordítások* c. művének első kötetét használok. A versek címét három szempont alapján elemzem, illetve rendszerezem: témakör, grammatikai megformálás és a versbe való beépülés szerint.

1. A címek témakörei

Nagy László címeinek tartalmi oldalát vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy természetes közvetlenséggel ábrázolta a paraszti világ eleveenségét, életszerűségét, hangulatát. Tudjuk, hogy költői világképének kialakulásában nagy szerepet játszott a Veszprém megyei Iszkáz falusi környezete, hiszen Nagy Lászlónak huszonegy éves koráig állandó kapcsolata volt vele. Tartalmait úgy mentette át költészetébe, hogy egyre mélyebben hatolt az archaikus népi kultúra rétegeibe, személyes örökségként aknázza ki a nép nyelvének kifejezéseit, fordulatait.

Leíró verseinek egyik nagy csoportja eleven természetleírással jellemezhető. A közvetlen szemléletességet, sokszínűséget a címek is tükrözik. A paraszti élettér, a falusi udvar, a határ, a növény-és állatvilág, a természeti jelenségek, az évszakok, a napszakok gyakran témái a verscímeknek is. Pl. *Eső után*, *A gyöngykakas felrikoltoz*, *Fehér lovam*, *Zene az istállóban*, *Álom a diófa alatt*, *Virágzó rozson*, *Nyárfák*, *Pacsirta lebeg*, *Szomorú ökrök*, *A héja és a sármány*, *Őszi mérgelődés*, *Téli krónika*, *Nyári ének*, *Esti képek*, *Éjfélkor*, *Dél* stb.

A természet változásának elemein kívül a vallásos paraszti tudatvilág élménykörei is meghatározó szerepet játszanak verseiben, illetve címválasztásában: *Keletkeznek bőjti szelek*, *Farsangi ének*, *Pirosodik húsvét*, *Pünkösdi hajnal*, *Játék karácsonykor*, *Víg esztendőkre szomjas* stb. A háborús szenvedések, az orosz bombáktól felgyújtott falu képe, a tragikus emberi sorsok, a gyász, az országos veszteség, a félelem is gyakran témái a korai verseknek s címeknek: *Lánglakodalom*, *Meszelő gyászmenyecskék*, *Katonalovak*, *Hadifoglyok*, *Háború után* stb.

Húszéves korában nyomasztó közegben élt: "...folyik a küzdelem az életért a természettel, belső küzdelem az Istennel: hit és meghasonlás

váltakozása. Ez utóbbinak éppen a kilátástalanság a motiválója" (GÖRÖMBEI ANDRÁS: Nagy László költészete. Magvető, 1992. 23.) *Rothadt zsúp alatt. Magába roskad minden, Tollam vásik, Fogaim közt fekete szipka, Ködkonda támad, Bíztram a tavaszban* stb.

Kilátástalannak tűnő életének egyetlen ellenpontja a szerelem. Az öröm, a vidám hangulat sok-sok árnyalata szólal meg dalszerű verseiben: *Az én szívem, Galambcsőrök csettennek, Májusi rózsza*, vagy az erotikus motívumokat felvillantó *Aranypénztérdű szerető, Az ördög hárfái, Csillagrugó éjszakában* stb.

A derű általában hiányzik korai verseiből, talán (a szerelmes versektől eltekintve) csak a bulgáriai tanulmányélményeit őrző darabok kivételek: *Tánc a téren, Levél a plovdivi vásárról, Bolgár tánc*.

Néhány cím a vers műfajáról, illetve érzésvilágáról, hangulatáról árulkodik: *Virágének, Rapszódia, Bordal, Ballada, Zsoltár* stb.

Természetesen folytathatnánk még a felsorolást pl. a család, különösen az édesanya, a falubeli emberek, a költő zaklatott útkeresése a "fényes szellők" korában stb. szintén figyelemre méltó témák, s egy-egy szép, antológiai szinten is beillő vers ihletői. Pl.: *Anyakép, Csodafiú-szarvas, Tűzszivárvány* stb.

2. Grammatikai megformálás

Nagy László szívesen alkalmazta az egyszerű rövid címeket. Ez a tömörségre való törekvését igazolja. A vizsgált 182 verscím közül 61 egyetlen szó. Ebből 57 főnév, 3 ige, 1 határozószó. Összegzésszerű kiemelések ezek. A költő elhagyja a másodlagos közlő értékű szokat, hogy a figyelmet a leglényegesebbre irányítsa. Többnyire toldaléknélküliek, s a vers tárgyára utalnak: *Zúzmara, Zuhatag, Bulgária, Hajsza, Kiáltás, Vihar* stb.

Az egyszerű címek mellett leggyakrabban a nyílt vagy zárt szintagmákból álló címeket alkalmazza: 38 minőségjelzős, 12 birtokos jelzős, 17 határozós, 8 mellérendelő szintagma és 3 álszintagma áll címként. Különösen fontos szerepet szán a minőségjelzős szerkezeteknek. Bár többségük nem hordoz metaforikus jelentést, mégis kifejezőek, megelőlegezik a vers hangulatát: *Kopár parton, Őszi jajgatás, A szomorú ökrök, Dunántúli béke*. Határozós szintagmainak elsősorban körülményjelölő szerepet szán: *Tánc a téren, Széllel sodort, Hazafelé hajnalban*, a jelképes, s másodlagos jelentés is könnyen felbontható: *Halálig tiszta, Játék karácsonykor*. A mellérendelő szintagmák száma kevés. Hangzásuk, ritmusuk kellemes. Zeneiségüket arányos felépítésüknek köszönhetik. Leginkább kétsarkú címek. Az és kötőszóval összekapcsolt főnevek bár nem antonimák, de mindenképpen kontrasztot

alkotnak, illetve egymás rokon értelmű változatai: *A héja és a sármány, Márta és Mária, Bánat és gyaláza*.

Szép számmal találunk mondataalakú címeket is, összesen 43-at: 17 tö-, 24 bővített, 2 összetett mondatot. Ezek mind tartalmilag, mind szerkezetileg világosak, könnyen áttekinthetők, tömörek. Szervesen kapcsolódnak a vers mondanivalójához. A közlő funkciót többnyire -- ritkán odaképzelt kiegészítéssel -- betöltik: *Égre néztünk akaratlanul, Fejemet lehajtom, Most gyenge vagyok, Nem apad el az a Isten tehene*.

3. A címek beépülése a versekbe

Feltűnő, hogy a *Galambcsőrök csettennek*, és az *Angyal és kutyák* című ciklusban igen magas az olyan címek száma, amelyek a vers első sorával, illetve kezdő szavaival azonosak. A kezdő sorral való megnevezést J. Soltész Katalin (A címadás nyelvi formái a magyar irodalomban, Nyr. 89. 1965. 2. 183.) álcímnek nevezi.

A 182 vizsgált verscím közül 95 ismétlődik meg a versegészben. Ezek közül 56 álcím. Pl.: *Bízom a tavaszban, Szánom-bánom, Zöld koromat jég tördelte, Anyám ül, mint egy óriás*. Ám nemcsak az első sorba, hanem 15 versben az utolsó versszak kezdő, illetve záró sorába is beleépíti a címet: *Január királya, Dértött réten, Üstökös tündököl*. Sőt a vers kiemelkedő, a mondanivaló szempontjából fontos, bármely sora is címként szolgál 18 alkalommal: *Csillagrugó éjszakában, Üvegkoporsóban, Te sem vagy fehérebb*. Többször is megismétlődik a cím 6 versben: *Tenger, Májusfák, Csodafiú-szarvas*. Érdekes megoldás, ha a cím a versszakokban módosulást mutat: *Tűz volt a te neved (Bűn volt a te neved. Gyász lett a te neved)*.

Nagy László a megismételt címeknek fontos szerepet szánt. A vers szerves részévé tette őket, a mondanivaló lényegét sűrítette beléjük. Nem egyszer szövegszervező szerepük van, összefogják a verset, ilymódon a szöveg globális kohéziójához is hozzátartoznak. Általuk fokozódik a versek értelmi, érzelmi tartalma, hangsúlyosabbá válik a költői üzenet. A címek beékelése a versekbe a költői gondolat teljesebb közvetítésére, a hozzá fűződő hangulat megerősítésére szolgál, s elvezet bennünket a művek teljesebb megértéséhez.

Összefoglalva: "A cím rendeltetése az, hogy vele az író egyénítse művét, összetéveszthetetlenül elkülönítse minden más irodalmi alkotástól. De legalább ilyen fontos az a szerep is, hogy előre jellemezze a művet, felidézze a légkört, hangulatát, mintegy dióhéjba sűrítve adja az egészet." (Kovalovszky Miklós: A cím stilisztikája. NyttudÉrt. 83. 326.) Ez a stilisztikai követelmény, mint az eddigi vizsgálódásaink tanúsítják. Nagy László költészetében is meg-

valószínű. Bár a korai művek címadása korántsem mutat olyan változatosságot sem tartalmi, sem pedig nyelvi szempontból, mint a későbbieké. Szemantikailag is összehasonlíthatatlanul kevesebb asszociációs lehetőséget sűrítnek magukba, mint az ötvenes évek közepétől írt versek. Mégis a téma megjelölése mellett számos személyes vonatkozást, érzelmi vonást tartalmaznak, jónéhány pedig jellegzetesen modern cím: szimbolikus jelentéssel bír. Pl.: a *Csodafiú-szarvas* az ifjú költő. A verscím fellobbanó életkedvének, feladatvállalásának, égi küldetésének megvallása. A *Lánglakodalom* az iszkázi bombázást felidéző látomásosan metaforikus cím. "A látványnak és a vízióknak ez az egybetűnése adja a vers apokaliptikus jellegét. Ilyen értelemben szinte átmenetet képez a mitológikus versekhez. (GÖRÖMBEI ANDRÁS: Nagy László költészete. Magvető Kiadó, 1992. 32.) A *Csodamalacban* a költő forradalmi hitének megcsúfolását, csalódásélményeinek allegorikus kifejezését láthatjuk.

Ezek a szemléletes címek megteínek ugyan mélyebb jelentésekkel, de a későbbi víziók az életmű kezdeti szakaszából többnyire még hiányoznak.